

Lycksele kommun
kommun@lycksele.se

2018-07-04
Dnr 400-2017:7324

Rektor
eva.lundstrom@lycksele.se

Beslut

efter tematisk kvalitetsgranskning av gymnasieskolans
demokratiuppdrag vid Tannbergsskolan 2 i Lycksele
kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19 § skollagen (2010:800) genomfört en kvalitetsgranskning av gymnasieskolans demokratiuppdrag. Syftet är att granska i vilken utsträckning gymnasieskolans demokratiarbete ger eleverna de förmågor som de behöver för att kunna verka som aktiva ansvarstagande medborgare. Granskningen fokuserar särskilt på det klassrumsnära arbetet med demokratiska förmågor som sker inom ramen för undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b.

De övergripande frågeställningarna är:

1. I vilken utsträckning ger undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b eleverna de förmågor som de behöver för att kunna verka som aktiva ansvarstagande medborgare?
 - a. I vilken utsträckning ges eleverna möjlighet till samtal, diskussion och argumentation i syfte att stimulera förståelse och värna demokratiska förhållningssätt?
 - b. I vilken utsträckning övas eleverna i demokratiska beslutsprocesser?
2. I vilken utsträckning arbetar rektor och lärare för att ge alla elever goda förutsättningar att utveckla demokratiska förmågor inom undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b?
3. I vilken utsträckning arbetar rektor och lärare för att möta pojkars och flickors olika förutsättningar kopplade till demokratiska förmågor inom undervisningen i Samhällskunskap 1a1/1b?

Granskningen genomförs i 24 skolenheter, som utifrån program och region, slumpvis valts ut. I urvalet ingår såväl enskilda som kommunala huvudmän. I urvalet har hänsyn tagits till studieförberedande program och yrkesprogram samt en spridning inom tre av myndighetens regionindelningar (Göteborg, Stockholm och Umeå). Tannbergsskolan 2, i Lycksele kommun ingår i denna granskning. Vid skolan har bygg- och anläggningsprogrammet valts ut som exempel på hur undervisningen genomförs.

Skolinspektionen besökte Tannbergsskolan 2 den 14-17 maj 2018. Besöket genomfördes av utredarna Ann-Sofie Svensson och Robert Östberg. Intervjuer med rektorn, den undervisande läraren och elever i Samhällskunskap 1a1 vid bygg- och anläggningsprogrammet, samt lektionsobservationer har genomförts.

Vid Tannbergsskolan 2, med Lycksele kommun som huvudman, finns fem högskoleförberedande program och nio yrkesprogram. En av skolans behöriga samhällskunskapslärare undervisar i kursen Samhällskunskap 1a1 som genomförs vid bygg- och anläggningsprogrammet i årskurs 2. Bygg- och anläggningsprogrammet ingår i Tannbergsskolan 2. Skolans lärare är organiserade i flera arbetslag. Samhällskunskapsläraren ingår i arbetslaget för vuxenutbildningen.

I detta beslut ger Skolinspektionen sin bedömning av det granskade området. Därefter följer en motivering till de utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat inom ramen för granskningen.

När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport.

Skolinspektionens bedömning

Tannbergsskolan 2 i Lycksele kommun har ett väl fungerande arbete vad gäller att ge eleverna möjlighet till samtal, diskussion och argumentation med varandra under ordnade former inom ramen för kursen Samhällskunskap 1a1. Det är också tydligt att läraren ger utrymme för tänkbart kontroversiella frågor i undervisningen, samtidigt som han står upp för samhällets demokratiska värderingar.

Skolinspektionen bedömer att läraren i hög utsträckning känner till och beaktar elevernas bakgrund och tänkbara behov vid planeringen av undervisningen, samt att läraren i hög utsträckning utgår från den enskilda elevens behov, förkunskaper och förutsättningar vid genomförandet av undervisningen.

Dock behöver rektorn se till att eleverna i högre utsträckning får övas i att delta i demokratiska beslutsprocesser, särskilt bereda och argumentera för olika förslag. Vidare bedömer Skolinspektionen att rektorn behöver skapa bättre förutsättningar för genomförandet av demokratiuppdraget i Samhällskunskap 1a1 genom att skaffa sig bättre kännedom om hur eleverna tränas i de demokratiska förmågorna.

Bedömning av fråga 1a: I vilken utsträckning ges eleverna möjlighet till samtal, diskussion och argumentation i syfte att stimulera förståelse och värna demokratiska förhållningssätt?

Skolinspektionen bedömer att eleverna i hög utsträckning ges möjlighet till att samtala, diskutera och argumentera med varandra under ordnade former. Läraren presenterar även i hög utsträckning olika värderingar, uppfattningar och problemställningar så att eleverna utvecklar förståelse för såväl olika som andras perspektiv i aktuella samhällsfrågor. Läraren ger även i hög utsträckning utrymme för diskussioner om tänkbart kontroversiella frågor i undervisningen och klargör vårt samhälles demokratiska värderingar.

Skolinspektionens intervjuer och observationer samt skriftligt underlag från skolan visar att eleverna ges möjlighet till ordnade diskussioner, där läraren oftast inleder diskussionerna genom olika frågeställningar som han ställer till eleverna. Detta bekräftas av de lektionsobservationer som Skolinspektionen genomför. Läraren uppger att eleverna har enklare att uttrycka sina åsikter när de har styrda gruppdiskussioner. Läraren berättar att han välkomnar elevernas åsikter och argument och tar diskussioner med eleverna när de uppkommer. I dessa fall utgår läraren från fakta och sakliga argument, utan att ta ställning i diskussionen. Detta bekräftas av eleverna i intervjuer. Läraren anser vidare att det är viktigt att vara opartisk i dessa situationer och vill på så sätt förmedla goda värderingar till eleverna.

Eleverna uppger att det är en god stämning i klassrummet och att det finns ett utrymme för att uttrycka sina åsikter vid diskussioner. I elevintervjuerna uttrycker eleverna att de har utvecklat sin samtalskompetens utifrån de samtal, diskussioner och argumentationer som förekommit i undervisningen. Eleverna berättar att läraren brukar presentera olika ställningstaganden som exempelvis fördelar och nackdelar med att vara medlem i ett

fackförbund eller jämförelser mellan olika politiska partiers ställningstaganden i en sakfråga. Läraren tar ställning om eleverna efterfrågar detta. Vidare uppger eleverna att de får möjlighet att diskutera kontroversiella frågor i undervisningen i Samhällskunskap 1a1 och att detta kan ske såväl skriftligt som muntligt. Eleverna berättar att det exempelvis förekommer diskussioner om den lokala invandringen och att det finns många olika åsikter i klassen som gäller detta. Det framkommer också att eleverna har haft en skriftlig uppgift om djurrättsfrågor. Vid en av observationerna som Skolinspektionen genomförde uttrycker en elev att det borde stiftas en lag som gör det obligatoriskt att rösta. Läraren inleder en diskussion med eleven om varför eleven tycker så. *"Fler skulle rösta"* menar eleven. Detta fortsätter i en diskussion om bland annat straffskalan för den som då avstår ifrån att rösta. Läraren ifrågasätter även om det skulle vara demokratiskt att tvinga folk att rösta. Om man kommer överens om och stiftar en lag så skulle det vara demokratiskt säger eleven.

Bedömning av fråga 1b: I vilken utsträckning övas eleverna i demokratiska beslutsprocesser?

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete i första hand behöver inledas inom följande område.

- Rektorn vid Tannbergsskolan 2 behöver se till att eleverna i högre utsträckning får möjlighet att öva sig i demokratiska beslutsprocesser inom ramen för undervisningen i Samhällskunskap 1b, särskilt genom att öva sig i att bereda och argumentera för förslag till beslut.

Skolinspektionen bedömer att eleverna i låg utsträckning får en undervisning som utvecklar deras praktiska förmåga att delta i demokratiska beslutsprocesser. Vidare bedömer Skolinspektionen att undervisningen i hög utsträckning bedrivs i demokratiska arbetsformer.

Skolinspektionens intervjuer, observationer och skriftligt underlag från skolan visar att eleverna sällan får möjlighet till att praktisk få öva sig i demokratiska beslutsprocesser.

Rektorn uppger i såväl den inskickade dokumentationen som i intervju att eleverna som läser kursen Samhällskunskap 1a1 får framförallt en teoretisk undervisning där beslutsprocesser behandlas. Lektionsobservationerna visar att undervisningen inte innehåller några moment där eleverna exempelvis får öva sig i att bereda och argumentera för förslag till beslut eller olika mötesformer. Detta bekräftas av eleverna i intervjuer som samtidigt uppger att läraren inom ramen för den teoretiska undervisningen har berättat för eleverna hur ett förslag behandlas i riksdagen. Rektorn uppger att hon inte känner till hur eller om eleverna tränas i dessa förmågor i Samhällskunskap 1a1.

Skolinspektionens intervjuer, observationer och skriftligt underlag från skolan visar att eleverna ges inflytande i form av elevdemokrati genom exempelvis omröstning av kursens upplägg.

Vid intervju med eleverna framkommer ett exempel på hur eleverna ges inflytande i undervisningen. Eleverna berättar att de har fått rösta om de ville ha fler lektioner i kursen

för att öka elevernas möjlighet att klara ett prov. Det blev ett majoritetsbeslut, vilket resulterade i extra lektioner. Vidare uppger eleverna att de kan få vara med och påverka om de vill ha genomgång eller arbeta självständigt nästkommande lektion. Läraren uppger att han bjuder in eleverna till att ha inflytande på undervisningen genom att låta eleverna få rösta om olika saker i klassrummet. Det kan exempelvis handla om schematekniska frågor samt frågor kopplade till elevernas arbetsplatsförlagda lärande (APL). Lärarens uppfattning är att eleverna är nöjda med undervisningen och sällan har några synpunkter.

Bedömning av fråga 2 och 3: I vilken utsträckning arbetar rektor och lärare för att ge alla elever goda förutsättningar att utveckla demokratiska förmågor, samt för att möta pojkar och flickors olika förutsättningar kopplade till demokratiska förmågor inom undervisningen i Samhällskunskap 1a1?

I syfte att höja verksamhetens kvalitet bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete i första hand behöver inledas inom följande område.

- Rektorn vid Tannbergsskolan 2 behöver skapa bättre förutsättningar för genomförandet av demokratiuppdraget i Samhällskunskap 1a1. Detta genom att samverka med lärarna för att skaffa sig bättre kännedom om huruvida eleverna tränas i de demokratiska förmågorna inom undervisningen i Samhällskunskap 1a1.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna i låg utsträckning inom ramen för skolans kvalitetsarbete samverkar för att skapa goda förutsättningar för alla elevers möjlighet att utveckla demokratiska förmågor. Vidare bedömer Skolinspektionen att läraren i hög utsträckning känner till och beaktar elevernas bakgrund och tänkbara behov vid planeringen av undervisningen, samt att läraren i hög utsträckning utgår från den enskilda elevens behov, förkunskaper och förutsättningar vid genomförandet av undervisningen.

Skolinspektionens intervjuer, observationer och skriftligt underlag från skolan visar att det inte finns någon dialog mellan rektorn och läraren om hur demokratiuppdraget realiserar i undervisningen. Rektorn uppger vid upprepade tillfällen under intervjun att hon inte har tillräckligt med kännedom om Tannbergsskolan 2 för att kunna uttala sig om i vilken utsträckning undervisningen utvecklar elevernas demokratiska förmågor. Läraren uppger i intervju att arbetet i att utveckla elevernas demokratiska förmågor pågår i ämneslaget för samhällskunskap. Läraren känner dock inte till vilken information som rektorn får till sin kännedom som handlar om demokratiuppdraget eller vilka uppgifter som rektorn följer upp kopplat till uppdraget.

Skolinspektionens intervjuer, observationer och skriftligt underlag från skolan visar att rektorn inte skapar de förutsättningar som behövs för demokratiuppdraget. Rektorn berättar om skolans elevgrupp som helhet och beskriver den som homogen och att cirka 60 procent av skolans elever kommer från andra kommuner. Klassernas storlek varierar. Rektorn uppger att det vanligaste elevantalet i en klass är cirka 17 elever. Lärarna har utrymme för att klara av olika elevsammansättningar, uppger hon. Rektorn berättar att det studerar fler flickor än pojkar på Tannbergsskolans högskoleförberedande program och att det är fler pojkar än flickor på de yrkesförberedande programmen. Rektorn uppger att det kan finnas en viss jargong bland eleverna och framförallt bland pojkarna på yrkesprogrammen. Det kan också vara en utmaning menar rektorn för pojkar att läsa vård- och omsorgsprogrammet då det programmet vanligtvis är dominerat av flickor. Rektorn berättar också att elevhälsan tar

hänsyn till om det är ett yrkesförberedande eller högskoleförberedande program när de arbetar.

Det är upp till lärarna att placera ut tid för demokratiuppdraget i sin undervisning. Det finns stöd och hjälp att få för lärare när till exempel en elev behöver stöttning. Rektorn berättar att lärarna som undervisar i kursen Samhällskunskap 1a1 har cirka 50 timmar avsatta för undervisning. Rektorn säger att det inte avsätts några timmar specifikt för demokratiuppdraget, utan att det är upp till den undervisande läraren att prioritera tid till demokratiuppdraget inom den tid som avsatts för kursen. Rektorn berättar vidare att de undervisande lärarna däremot får hjälp om de till exempel har en elev i behov av mer stöd.

Läraren känner till och beaktar elevernas bakgrund och stödbehov vid planering och genomförande av undervisningen. Läraren uppger att han inte gör någon skillnad utifrån elevernas kön eller socioekonomiska bakgrund då han bedömer att det inte finns något behov av detta vid planeringen av undervisningen. Läraren fördelar dock medvetet frågor till alla elever under lektionen. Läraren tänker också på att inte bara "prata hockey eller fotboll" med pojkarna vid tillfällena av informella diskussioner. I elevintervjuer bekräftar eleverna att läraren behandlar dem rättvist och tar hänsyn deras olika behov och förutsättningar. Läraren berättar vidare att han anpassar sin undervisning efter elevers stödbehov, exempelvis genom att vid muntliga genomgångar komplettera med skriftliga noteringar på tavlan eller med en bildpresentation. Rektorn uppger att skolans elever har en homogen socioekonomisk bakgrund. Klassen som Skolinspektionen har genomfört sina observationer i består av 3 flickor och 19 pojkar. Rektorn uppger att hon inte känner till hur läraren som undervisar i Samhällskunskap 1a1 beaktar elevernas bakgrund och kön i samband med planeringen av undervisningen.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 30 januari 2018 redovisa till Skolinspektionen vilka åtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena.

Redogörelsen skickas via e-post, till skolinspektionen.umea@skolinspektionen.se, eller per post till, Skolinspektionen, Box 3177, 903 04 Umeå. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 400-2017:7324) i de handlingar som sänds in.

På Skolinspektionens vägnar

X Elisabeth Ahlgren

Elisabeth Ahlgren
Beslutsfattare
Signerat av: Elisabeth Ahlgren

X Ann-Sofie Svensson

Ann-Sofie Svensson
Föredragande
Signerat av: Ann-Sofie Svensson

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

www.skolinspektionen.se/demokrati

Bilaga: Författningsstöd

Rättslig reglering mm

Ett av gymnasieskolans viktiga uppdrag är att förmedla och förankra respekt för de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Utbildningen ska därför utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna såsom människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet och solidaritet mellan människor. I utbildningen ska hänsyn tas till elevernas olika behov. Eleverna ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Utbildningen syftar också till att främja elevernas allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare. (Skollagen 2010:800: 1 kap. 4-5 §§). Gymnasieskolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk vardaglig handling. Eleverna ska också ges kunskaper och förutsättningar för att kunna delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv (Skolverket 2011: 11f). Läroplanen slår fast att det inte är tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden – undervisningen måste också bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet (Skolverket 2011: 6).

Utbildningen i gymnasieskolan ska vara likvärdig och samtidigt anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla. Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter (Skolverket 2011:6).

Skollagens krav på systematiskt kvalitetsarbete innebär att huvudmän och skolorheter systematiskt och kontinuerligt ska följa upp verksamheten, analysera resultaten i förhållande till de nationella målen och utifrån det planera och utveckla utbildningen. Verksamhetens resultat behöver dessutom följas upp, analyseras och bedömas i förhållande till vad vetenskap och beprövad erfarenhet lyfter fram som betydelsefullt i genomförandet. Även vid planering och prioritering av utvecklingsinsatser är det viktigt att ta hänsyn till aktuell forskning. (Skolverket 2012:11). I en rad studier är sambanden mellan individfaktorer som social bakgrund, kön och etnicitet och utbildningsresultat väl belagda. Detta gäller framför allt hur olika aspekter av elevernas sociala bakgrund (föräldrarnas utbildningsnivå, kulturella kapital, etc.) påverkar deras skolresultat. Även i den internationella forskningen är socioekonomisk status (familjens inkomst, yrke och utbildning) kopplat till elevernas resultat (Skolverket 2009:31).

Av skollagen framgår att rektorn ska leda och samordna det pedagogiska arbetet och ha ett särskilt ansvar för att utbildningen utvecklas. Rektorn ska också besluta om sin enhets inre organisation och fatta sådana beslut som det av skollagen och andra författningar framgår att rektorn ska fatta. Det handlar bland annat om ansvaret för den övergripande organisationen av det pedagogiska arbetet och skolans kontakter med arbetslivet och det omgivande samhället (Skolverket 2013a:5). Det är viktigt att rektorn följer upp hur arbetssätt och metoder i undervisningen påverkar elevers lärande och utveckling. Utgångspunkten är de nationella mål och de områden som man har beslutat att fokusera i utvecklingsarbetet. Rektorn bör se till att verksamheten genomförs utifrån den gjorda planeringen (Skolverket 2012:28f).

I läroplanen betonas förståelse och medmänsklighet och att främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Alla som verkar i skolan ska alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollag och läroplan och klart ta avstånd från det som strider däremot. Samtidigt ska skolan sträva efter saklighet och allsidighet och vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram (Skolverket 2011: 5f). Här finns en spänning mellan att å ena sidan stimulera elevers åsiktsyttrande samtidigt som eleverna ska påverkas att omfatta vissa värden. Centralt blir här de riktlinjer som läroplanen anger för lärarnas ansvar där läraren ska klargöra det svenska samhällets grundläggande demokratiska värden och de mänskliga rättigheterna och tillsammans med eleverna diskutera konflikter som kan uppstå mellan dessa värden och rättigheter och faktiska händelser. Lärarna ska därtill öppet redovisa och tillsammans med eleverna analysera olika värderingar, uppfattningar och problemställningar samt konsekvenserna av detta (Skolverket 2011: 12).

Sammanfattningsvis kan skolans demokratiska uppdrag utifrån läroplanens inledande kapitel kopplas till tre olika aspekter – *grundläggande demokratiska värderingar* (ex. jämställdhet och solidaritet), *medborgerliga förmågor* (ex. kritisk reflektion, kommunikation, konflikthantering och demokratiskt beslutsfattande) och *teoretiska kunskaper om politik och samhälle* (Skolverket 2011, Ekman & Pilo 2012), varav denna granskning fokuserar på förmågorna. Annorlunda uttryckt består skolans demokratiska uppdrag i att dels förmedla kunskaper om samhället och demokratin på system- och institutionsnivå, och dels färdigheter i att tillämpa ett demokratiskt förhållningssätt för att kunna delta i samhällslivet (Långström & Virta 2016: 35 och 57).

Skolans demokratiuppdrag är ett övergripande arbete som ska genomsyra hela skolans verksamhet och ingår i flera ämnen (Skolverket 2013: 5; Långström & Virta 35). Samtidigt har samhällskunskapsämnet i flera hänseenden en särställning när det gäller att förmedla och förankra dessa demokratiska kunskaper och färdigheter (Skolverket 2010: 44, Ekman & Pilo 2012: 59; Långström & Virta 2016: 23 och 35). Ämnesplanen anger att undervisningen i samhällskunskap i gymnasieskolan syftar till att ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om makt, demokrati, jämställdhet och de mänskliga rättigheterna. Dessutom ska undervisningen bidra till att skapa förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Fokus ligger på såväl förmedling av teoretiska kunskaper om demokratiska förhållningssätt och mänskliga rättigheter som utveckling av förmågor kopplade till att analysera samhällsfrågor och uttrycka sina kunskaper och uppfattningar (Skolverket 2011: 143ff). Samhällskunskapsämnet utgör således en central del skolans i demokratiska uppdrag (Långström & Virta 2016: 23).

Mot denna bakgrund avgränsas granskningen av gymnasieskolans demokratiuppdrag mot just hur detta uppdrag förvaltas och gestaltas inom ämnet Samhällskunskap. För att möjliggöra jämförelser mellan yrkes- och högskoleförberedande program riktas granskningen specifikt mot den gymnasiegemensamma kursen Samhällskunskap 1a1/1b.

Referenser

- Ekman, Joakim & Pilo, Lina (2012) *Skolan, demokratin och de unga medborgarna*. Stockholm: Liber.
- Långström, Sture & Virta, Arja (2016) *Samhällskunskapsdidaktik. Utbildning i demokrati och samhällsvetenskapligt tänkande*, 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket (2009) *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*.

Skolverket (2010) *Morgondagens medborgare*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2011) *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskolan*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2012) *Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013) *Förskolans och skolans värdegrund*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2013a) *Juridisk vägledning. Mer om ...Förskolechefen och rektorn*. Stockholm: Skolverket.